

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Географічний факультет
Кафедра географії України і туризму**

Кваліфікаційна робота

**ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
(НА ПРИКЛАДІ ВИШНІВЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ГРОМАДИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

**Спеціальність 103 Науки про Землю
Освітня програма «Ґрунтознавство, експертна оцінка земель та
територіальне планування»**

**Здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
Павлішина Назарія Святославовича**

**НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат географічних наук, доцент
Задворний Сергій Ігорович**

**РЕЦЕНЗЕНТ:
доктор філософії (PhD) з наук про Землю,
доцент кафедри геоекології та гідрології
Кузик Ігор Романович**

**Робота захищена з оцінкою:
Національна шкала: _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS ____**

м. Тернопіль – 2026

АНОТАЦІЯ

Павлішин Н. І. Планування розвитку територіальних громад (на прикладі Вишнівецької селищної громади Тернопільської області). Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» зі спеціальності 103 Науки про Землю. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2026. 61 с.

Кваліфікаційна робота присвячена питанню планування розвитку територіальних громад у системі наук про Землю. Розкрито теоретико-методичні основи дослідження планування розвитку територіальних громад на засадах сталого розвитку. Проаналізовано просторовий потенціал та передумови геопланування на прикладі Вишнівецької селищної територіальної громади Тернопільської області. Здійснено аналіз сучасного стану землекористування у Вишнівецькій громаді, запропоновано основні напрями його оптимізації та виділено основні проблеми і перспективи її геопросторового розвитку.

Ключові слова: геопланування, громада, сталий розвиток, територія, простір, землекористування, ресурси.

ABSTRACT

Pavlishyn N. S. Planning the development of territorial communities (on the example of the Vyshnivets settlement community of Ternopil region). Qualification work for obtaining the degree of Bachelor in the specialty 103 Earth Sciences. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil, 2026. 61 p.

The qualification work is dedicated to the issue of planning the development of territorial communities in the system of Earth sciences. The theoretical and methodological foundations of research into planning the development of territorial communities on the basis of sustainable development are revealed. The spatial potential and prerequisites of geoplanning are analyzed using the example of the Vyshnivets settlement territorial community of Ternopil region. An analysis of the current state of land use in the Vyshnivets community was carried out, the main directions of its optimization were proposed, and the main problems and prospects of its geospatial development were highlighted.

Key words: geoplanning, community, sustainable development, territory, space, land use, resources.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	8
1.1. Планування розвитку територіальних громад у системі наук про Землю.....	8
1.2. Геопросторова організація територіальних громад у контексті парадигми сталого розвитку.....	11
1.3. Сучасні тенденції геопланування територіальних громад в Україні і світі.....	15
1.4. Основи методики геопланування територіально розвитку громад.....	17
Висновки до першого розділу.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОСТОРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ПЕРЕДУМОВ ГЕОПЛАНУВАННЯ ВИШНІВЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	21
2.1. Загальна характеристика громади.....	21
2.2. Природні умови та ресурси.....	24
2.3. Планувальна організація та сучасний стан адміністративно- територіального устрою.....	26
2.3.1 Характеристика старостинських округів Вишнівецької селищної громади.....	27
2.3.2. Селище Вишнівець як геопланувальне ядро громади.....	30
2.4. Соціально-економічні особливості розвитку території.....	31
2.5. Екологічний стан громади та природно-заповідний каркас її території.....	33
Висновки до другого розділу.....	35

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ВИШНІВЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	36
3.1. Сучасний стан землекористування у Вишнівецькій селищній громаді та ключові аспекти його оптимізації.....	36
3.2. Основні напрямки геопросторового розвитку Вишнівецької селищної громади: проблеми і перспективи.....	45
Висновки до третього розділу.....	50
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Сьогодні просторове планування та раціональне використання природних ресурсів є невід'ємним елементом функціонування територіальних спільнот, що впливає на решту напрямків суспільної діяльності. Планування розвитку територіальних громад у системі наук про Землю наразі виступає запорукою поступального розвитку будь-якої територіальної спільноти, регіону, країни. Роль планувальних рішень на засадах сталого розвитку у соціально-економічному вимірі, як на національному, так і на локальному рівнях, неухильно зростає впродовж останніх років та є беззаперечним. Виняткове зростання ефективності використання місцевих ресурсів та оптимізація простору, мінімізація геоекологічних ризиків, «просторова» гнучкість, а також стійкість до природних та техногенних криз, роблять геопланування важливим інструментом як у приватному, так і у державному секторах.

Планування розвитку територій в рамках конструктивної та дієво-узгодженої взаємодії із природно-ресурсним потенціалом також є потужним засобом розвитку і стимулювання інших сфер економіки, є невід'ємним елементом їх успішної спільної взаємодії. Так, зокрема, тут надзвичайно сприятливим, у даному контексті, є вплив на розвиток місцевої економіки та інфраструктури. У сучасних реаліях, різноманітні геоінформаційні системи, ландшафтно-планувальні проекти, схеми зонування, стратегії сталого розвитку та інструменти геоекологічного менеджменту перетворюються на дієві засоби розвитку громад. Це усе разом створює базис для прогресивного територіального розвитку тієї чи іншої спільноти в межах спільного простору.

Роль геопланування у соціально-економічному розвитку, як на національному, так і на локальному рівнях, неухильно зростає впродовж останніх років та займає лідируючі позиції в управлінських практиках. Така популярність пояснюється специфічним інтеграційним походженням та унікальною сутністю наук про Землю, що дозволяє досягати значного

синергетичного ефекту іншим, комплексним шляхом – через оптимізацію природокористування, врахування ландшафтних особливостей та раціональну організацію території. У цьому контексті важливим є також адаптація загальних підходів до специфіки кожної територіальної громади, адже кожна з них володіє унікальною природною та культурною самобутністю. Тому розгляд типових кейсів та унікальних випадків є важливим.

Тож, з огляду на зазначене вище, вважаємо, що тема цієї кваліфікаційної роботи є надзвичайно **актуальною** та відповідає сучасним трендам розвитку наук про Землю, в тому числі у міждисциплінарному дискурсі.

Метою даної кваліфікаційної бакалаврської роботи є здійснення комплексного дослідження засад планування розвитку територіальних громад (на прикладі Вишнівецької селищної громади Тернопільської області).

Для досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи необхідно вирішити наступні **завдання**:

- визначити місце та роль планування розвитку територіальних громад у сучасній системі наук про Землю;
- розкрити сутність геопросторової організації територіальних громад крізь призму парадигми сталого розвитку.
- розглянути сучасні вітчизняні та світові тенденції геопланування територіальних громад.
- охарактеризувати основи методики геопланування територіального розвитку громад;
- охарактеризувати ключові параметри Вишнівецької селищної територіальної громади Тернопільської області (просторові, поселенькі, організаційні, природні, ресурсні, економічні екологічні та інші), що формують базові передумову її розвитку;
- проаналізувати сучасний стан землекористування у Вишнівецькій селищній громаді та визначити ключові аспекти і шляхи його оптимізації;

- виявити та охарактеризувати наявні проблеми геопросторової організації Вишнівецької селищної громади, які стримують її збалансований розвиток;
- обґрунтувати основні напрямки та перспективні тренди подальшого геопросторового розвитку громади на засадах сталого використання її територіального потенціалу.

Об'єктом дослідження є планування розвитку територіальних громад на засадах сталого розвитку.

Предметом дослідження виступають **особливості** геопросторової організації, землекористування та наукові засади планування сталого розвитку громад (на прикладі Вишнівецької селищної громади Кременецького району Тернопільської області).

У кваліфікаційній роботі використані наступні методи дослідження: системний підхід, літературний метод, контент-аналіз, аналіз та синтез, метод узагальнення, типізації, моделювання і прогнозування.

Інформаційною базою дослідження стали міжнародні та національні нормативні документи у сфері просторового планування, сталого розвитку, ресурси Міністерства розвитку громад та територій України, порталу «Децентралізація», Тернопільської ОВА, Тернопільської обласної ради, Кременецької РДВА, Вишнівецької селищної громади та ін.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі актуальних питань геопланування Вишнівецької селищної територіальної громади на засадах концепції сталого розвитку. Практичне значення роботи. Отримані результати досліджень можуть використовуватися структурними підрозділами органів державної влади та місцевого самоврядування з метою вдосконалення стратегій, програм розвитку громад, районів та регіонів у контексті територіального розвитку.

Структура кваліфікаційної роботи. Представлене дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує 52 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Планування розвитку територіальних громад у системі наук про Землю

У сучасних реаліях планування розвитку територіальних громад є критично важливим напрямом у системі наук про Землю, оскільки воно забезпечує раціональне природокористування та сталий розвиток регіонів на основі геопросторових даних. Даний напрям дозволяє ефективно оцінювати природно-ресурсний потенціал, прогнозувати екологічні ризики та адаптувати інфраструктуру до викликів, які стоять перед територіальною спільнотою. Завдяки інтеграції географічних, геологічних та екологічних досліджень, планування громад трансформує теоретичні знання про геосферні складові у практичні інструменти для створення безпечного, економічно стабільного та комфортного життєвого простору мешканців тієї чи іншої спільноти.

Планування розвитку територіальних громад у системі наук про Землю – це сучасний міждисциплінарний науково-практичний підхід, який об'єднує дослідження природних оболонок Землі із завданнями просторового, екологічного та соціально-економічного моделювання територій. Сучасні підходи до муніципального управління вимагають, щоб будь-яке інфраструктурне чи господарське рішення територіальної громади базувалося на об'єктивних геоданих. Це забезпечує оптимальне розміщення інфраструктури, збереження екосистем та ефективне управління земельними ресурсами громади.

Специфіка планування розвитку територіальних громад у системі наук про Землю полягає в тому, що територія розглядається не просто як пасивна ділянка чи економічний майданчик, а як складна, жива природно-антропогенна система.

Планування розвитку територіальних громад має структуру та відповідні рівні. Так, за С. Шевчуком, В. Чувпило, Г. Домашенко рівні геопланування територіальних громад включають державний, регіональний та місцевий. Місцевий рівень включає генеральні плани населених пунктів, план зонування території (зонінг) та детальні плани територій [51] (Рис. 1.1.)

Рис.1.1. Місцевий рівень геопланування територіальних громад
(складено автором за [51])

Взаємозв'язок між плануванням розвитку територіальних громад та науками про Землю є фундаментальним методологічним і практичним базисом сучасного просторового менеджменту у місцевому самоврядуванні. У часи, коли локальні спільноти отримали широкі повноваження щодо управління власними ресурсами, виникає гостра потреба у науково обґрунтованому підході до організації життєдіяльності людини в межах конкретного географічного простору. Науки про Землю, насамперед, виступають не просто джерелом довідкової інформації, а трансформуються у першочерговий інструмент прийняття стратегічних управлінських рішень. Цей глибокий зв'язок базується на розумінні того, що будь-яка територіальна громада функціонує не відірвано від геопростору та геосфер, а всередині складної, динамічної та вразливої природно-антропогенної

системи, яка має свої ландшафтні межі, об'єктивні закони розвитку та просторові ліміти місткості.

Головна точка дотику обох сфер полягає в переході від суто економічного чи архітектурно-будівельного планування до комплексного геопросторового моделювання території. Якщо традиційні підходи розглядають простір лише як пасивний майданчик для забудови чи аграрного виробництва, то інтеграція наук про Землю дозволяє оцінити ландшафт як живий організм із власною екологічною ємністю. Завдяки географічним та геоекологічним методам досліджень стає можливим розрахувати точні показники, такі як коефіцієнт антропогенної перетвореності, бал антропогенного навантаження та коефіцієнт екологічної стабільності території тощо. Ці інтегральні параметри демонструють управлінцям реальний екологічний стан громади, підказуючи, де баланс між компонентами природи та господарською діяльністю людини є оптимальним, а де ситуація наближається до критичної межі деградації екосистем.

Не менш важливим є прикладний аспект цього взаємозв'язку у сфері раціонального природокористування та мінімізації геоекологічних ризиків. Використовуючи просторовий аналіз рельєфу, кліматичних характеристик, структури ґрунтового покриву та гідрографічної мережі, науки про Землю дозволяють прогнозувати та упереджувати такі небезпечні процеси, як водна та вітрова ерозія, змив родючого шару, підтоплення територій чи просідання ґрунтів. Це має вирішальне значення під час оптимізації структури землекористування: наприклад, визначення ділянок під консервацію, штучне заліснення крутосхилів чи встановлення жорсткого режиму водоохоронних зон. Окрім того, саме науки про Землю обґрунтовують проектування місцевих екомереж, виокремлюючи природні «ядра-донори» та «зелені коридори», які компенсують техногенний тиск урбанізованих зон. Сучасним технологічним містком, що остаточно об'єднує ці дві сфери, виступають геоінформаційні системи (ГІС). Вони

дозволяють створювати цифрові багатошарові моделі громад, де на природну матрицю ландшафту накладаються шари комунікацій, розселення та землекористування. У підсумку, саме взаємодія планування з науками про Землю трансформує декларативні гасла концепції сталого розвитку у життєздатні просторові стратегії, гарантуючи екологічну безпеку, інвестиційну привабливість та просторовий комфорт для мешканців громад.

1.2. Геопросторова організація територіальних громад у контексті парадигми сталого розвитку

В умовах сучасних суспільних трансформацій, децентралізації та посилення ролі місцевого самоврядування питання геопросторової організації територіальних громад набуває кардинально нового змісту. Це перестає розглядатися як суто технічний процес фіксації меж чи розподілу земельних ділянок під різні види господарської діяльності. Сьогодні геопросторова організація – це складна, багаторівнева та динамічна система оптимізації життєдіяльності людського суспільства в межах конкретного географічного простору, яка базується на раціональному поєднанні природно-ресурсного, демографічного, інфраструктурного та соціально-економічного потенціалів. У часи гострих кліматичних змін, виснаження природних багатств та зростання антропогенного тиску на навколишнє середовище єдиним життєздатним вектором проектування просторового майбутнього громад стає парадигма сталого (збалансованого) розвитку.

Сутність парадигми сталого розвитку в геоплануванні локального рівня полягає в досягненні триєдиного компромісу: економічної ефективності, соціальної справедливості (просторового комфорту) та екологічної безпеки. Геопросторова організація в цьому контексті виступає головним інтегратором та практичним інструментом реалізації зазначених принципів. Простір територіальної громади у системі наук про Землю трактується як цілісна природно-антропогенна геосистема, що має власні ліміти витривалості, внутрішні зв'язки та екологічну ємність ландшафтів.

Відтак, будь-яке управлінське чи архітектурно-планувальне рішення має узгоджуватися з природними особливостями території, а не диктуватися виключно прагненням миттєвого комерційного прибутку. Стійка просторова структура громади передбачає, що інтенсивність господарського використання земель не повинна перевищувати пороги самовідновлення екосистем, запобігаючи незворотній деградації ґрунтів, поверхневих і підземних вод та атмосферного повітря.

Одним із ключових аспектів геопросторової організації в контексті сталого розвитку є формування збалансованого екологічного каркасу (місцевої екомережі). Це просторово зв'язана система природних, напівприродних та штучно відтворених ландшафтних елементів, яка мінімізує негативні наслідки антропогенної діяльності та виконує функцію стабілізатора біосфери. Сучасна наука обґрунтовує необхідність чіткого просторового виокремлення та захисту так званих «ядер-донорів» (природно-заповідних територій, лісових масивів, великих акваторій та залужених територій) та їхнього з'єднання за допомогою екологічних коридорів (лісосмуг, річкових долин, рекреаційних зон). Така просторова конфігурація дозволяє підтримувати міграційні шляхи біоти, зберігати унікальне локальне біорізноманіття та нейтралізувати шкідливі викиди від промисловості, транспорту та інтенсивного монокультурного агровиробництва, створюючи здорове життєве середовище для населення.

З економічного та соціального поглядів парадигма сталого розвитку вимагає від геопросторової організації забезпечення просторової справедливості та високої якості життя. Це досягається через концепцію компактного, раціонального розселення та оптимізацію радіусів доступності до базових адміністративних, освітніх, медичних та культурних послуг. Раціональне геопланування упереджує процеси хаотичного розростання населених пунктів, яке призводить до вилучення цінних сільськогосподарських чи лісових угідь під забудову та невиправданого здорожчання інфраструктурних мереж. Важливе значення має також

оптимізація внутрішнього просторового каркасу через розвиток відновлюваної енергетики, екологічно чистого транспорту, ефективного поводження з відходами тощо.

Особливе місце у поєднанні геопросторової організації та сталого розвитку посідає технологічний інструментарій, зокрема геоінформаційні системи (ГІС) та технології дистанційного зондування Землі (ДЗЗ (теледетекція)). Вони дають змогу здійснювати безперервний просторово-часовий моніторинг стану земельних ресурсів, оцінювати динаміку ерозійних процесів, моделювати геоекологічні ризики та створювати багатошарові цифрові моделі громад. Накладання економічних, демографічних та екологічних інформаційних шарів на єдину просторову підоснову дозволяє громаді здійснювати об'єктивне функціональне зонування території, чітко розмежовуючи зони жорсткої охорони природи, регульованого рекреаційного природокористування, житлової забудови та інтенсивного господарювання.

Національна система цілей сталого розвитку визначає орієнтири для подолання економічних, соціальних та екологічних ризиків, наголошуючи на партнерстві влади, бізнесу й громадськості. Ключову роль відіграє управління територіально-просторовим розвитком, що забезпечує просторову конкретизацію [51].

Серед цілей сталого розвитку плануванню розвитку територіальних громад найбільше відповідає ціль Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад. Ця ціль спрямовано на вдосконалення підходів до містобудування, управління та розвитку міст і громад, з огляду на принципи інклюзивності, безпечності та сталості, а також запобігання можливим ризикам погіршення якості життя населення. Швидка урбанізація призводить до неефективного розподілу та використання ресурсів, понаднормово збільшуючи навантаження на навколишнє середовище. Підприємства, які працюють у містах та сприяють загальному економічному процвітання, мають можливість підтримувати розвиток інфраструктури, долучаючись до

розроблення стратегій розвитку міст і громад, використовуючи свої можливості та знання для визначення інноваційних та економічно ефективних рішень складних, міждисциплінарних питань сталості міст [8]. Ціль 11 спрямована на впровадження інклюзивних, безпечних та екологічно стійких підходів до управління територіями задля запобігання ризикам і зниженню антропогенного тиску від швидкої урбанізації. Важливу роль у цьому процесі відіграє бізнес, влада і громада, які через спільну колаборацію й інтеграцію та на базі своїх знань, досвіду та ресурсів у стратегії розвитку спроможні разом створювати інноваційні й економічно ефективні рішення для підтримки місцевої інфраструктури.

Основні завдання Цілі 11. Сталого розвитку Представлено у Таблиці 1.1. нижче.

Таблиця 1.1.

Основні завдання Цілі 11. Сталий розвиток міст і громад [8]

Шифр	Завдання цілі
11.1.	Забезпечити доступність житла
11.2.	Забезпечити розвиток поселень і територій виключно на засадах комплексного планування та управління за участю громадськості
11.3.	Забезпечити збереження культурної і природної спадщини із залученням приватного сектору
11.4.	Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій
11.5.	Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, шляхом використання інноваційних технологій
11.6.	Забезпечити розробку і реалізацію стратегій місцевого розвитку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції

Таким чином, значення геопросторової організації у світлі сталого розвитку полягає в переході від споживацького, ресурсно-виснажливого типу управління територією до ландшафтно-адаптивного просторового планування. Такий інтегрований підхід забезпечує довгострокову стійкість геосистем, підвищує інвестиційну привабливість та самодостатність громади, гарантуючи її мешканцям безпечний, комфортний та гармонійний життєвий простір як у сьогоденні, так і для прийдешніх поколінь.

1.3. Сучасні тенденції геопланування територіальних громад в Україні і світі

На сучасному етапі увага до просторового планування в Україні лише зростає, що відповідає європейським і світовим трендам. У Європейській хартії територіального планування – Торремолінській хартії, затвердженій Європейською конференцією міністрів, відповідальних за просторове планування (СЕМАТ) йдеться, що «регіональна/просторове планування ...– це наукова дисципліна, адміністративна методика та галузева політика, розроблена на міждисциплінарних та комплексних засадах та спрямована на збалансований регіональний розвиток та фізичну організацію простору відповідно до загальної стратегії» [22, с. 4]. На момент проведення дослідження, розвиток просторового планування у світі характеризується використанням інноваційних підходів, щодо забезпечення сталого розвитку територій різного ієрархічного рівня. Зокрема, у 1994р. на Ольборзькій Хартії міст Європи було прийнято рішення забезпечення сталого просторового розвитку міст та регіонів шляхом єдності їх основних складових: економічної стабільності, соціального благополуччя та екологічної цілісності. Головною тенденцією даного етапу серед європейських країн є перехід від «територіального» до комплексного «просторового» планування, що охоплюватиме усі аспекти людського життя [5, с. 12]. Таким чином, сучасний світовий тренд полягає в остаточному переході від вузького територіального проектування до

комплексного просторового планування, яке охоплює всі сфери життєдіяльності людини. У підсумку, такий інтегрований підхід дозволяє досягти гармонійної фізичної організації простору через забезпечення неподільної єдності економічної, соціальної та екологічної складових розвитку громад.

У вітчизняній практиці виділяють три ключові форми планування територій: просторове, міське та ландшафтне. Просторове планування охоплює масштабні території, що враховує аграрні, природоохоронні та інфраструктурні аспекти та не обмежується лише питаннями забудови. Міське планування зосереджується на регулюванні забудови й організації територій населених пунктів, тоді як ландшафтне планування орієнтоване на агроландшафти та забезпечує екологічну стійкість сільськогосподарських територій. Хоча ці підходи мають різну функціональну спрямованість, їх об'єднує потреба інтегрувати економічні інтереси із збереженням довкілля та забезпеченням соціальних потреб. У реаліях децентралізації особливої ваги набуває планування землекористування саме на рівні територіальних громад [51]. Попри різну функціональну спрямованість просторового, міського та ландшафтного планування, в умовах децентралізації їхня інтеграція є критично важливою для збалансованого розвитку та ефективної організації землекористування на рівні громад.

Як зазначають вчені Г. Голуб та Т. Погребський, то просторове планування в новому адміністративно-територіальному поділі України стало важливим інструментом для раціонального використання територій та забезпечення сталого розвитку громад і регіонів. У результаті реформи децентралізації, що була розпочата в Україні у 2014 році, значна увага приділяється розвитку нових територіальних громад (ТГ) та зміцненню їхньої самостійності, що суттєво змінило підходи до просторового планування на різних ієрархічних рівнях [5, с. 21].

Ключові аспекти просторового планування в новому адміністративно-територіальному поділі України представлено на рис. 1.2.

Рис.1.2. Ключові аспекти просторового планування в новому адміністративно-територіальному поділі України
(складено автором за [5, с. 21-23])

Загалом, можна стверджувати, що сучасні тенденції геопланування в Україні та світі відображають перехід до комплексного просторового моделювання, яке гармонізує економічні, соціальні та екологічні інтереси територій.

1.4. Основи методики геопланування територіально розвитку громад

Геопланування територіального розвитку громад – це комплексний процес просторового та стратегічного управління, спрямований на збалансоване використання природного, економічного та людського

потенціалу. Головна його мета – перетворити територіальну громаду на самодостатній суб'єкт, що відповідає за власне економічне майбутнє.

Методи просторового планування – це сукупність інструментів та підходів, які використовуються для аналізу, прогнозування, розробки та реалізації планів розвитку територій. Вони дозволяють приймати раціональні рішення щодо використання земельних ресурсів, інфраструктури, природного середовища та соціально-економічного потенціалу територій. Основні методи просторового планування розвитку територій включають [5]:

- 1) Метод функціонального зонування;
- 2) Метод геоінформаційних систем;
- 3) Метод просторового моделювання та прогнозування;
- 4) Метод соціально-економічного аналізу;
- 5) Метод екологічного аналізу та оцінки впливу на навколишнє середовище;
- 6) Метод комплексного планування (інтеграційний метод);
- 7) Метод стратегічного планування;
- 8) Метод партисипативного планування;
- 9) Метод моніторингу;
- 10) Метод SWOT-аналізу.

Основи методики просторового та ландшафтного планування в загальному охоплюють кілька ключових етапів: 1) збір вихідних даних (аналіз геопросторових даних, демографічної ситуації, стану інфраструктури та екології); 2) ландшафтно-екологічний аналіз (оцінка природного потенціалу, визначення меж природоохоронних зон та допустимого антропогенного навантаження); 3) формування просторової моделі (розробка просторового каркаса громади (системи центрів тяжіння, транспортних та екологічних коридорів)).

Базовими принципами методик геопланування територіально розвитку громад є децентралізація (громада самостійно ухвалює рішення

щодо генеральних планів та зонування), сталий розвиток (забезпечення потреб теперішнього покоління без шкоди для майбутніх, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття), партисипативність (обов'язкове залучення громадськості, бізнесу та експертів до обговорення містобудівної документації на всіх етапах планування). Див. рис. 1.3.

Рис. 1.3. Базові принципи методик геопланування територіального розвитку громад
(складено автором)

Методологічний інструментарій геопланування забезпечує трансформацію громади у самодостатній та екологічно стійкий суб'єкт через збалансоване використання її геопросторового потенціалу.

Висновки до першого розділу

Теоретико-методичні основи дослідження доводять, що планування розвитку територіальних громад у системі наук про Землю еволюціонувало від суто технічного фіксування меж до комплексного геопросторового моделювання ландшафтів. Головним орієнтиром цього процесу є парадигма сталого розвитку (зокрема Ціль 11 сталого розвитку), яка через інструменти децентралізації забезпечує триєдиний компроміс між економічною

стабільністю, соціальним благополуччям та екологічною безпекою територій. Сучасні світові та вітчизняні тенденції геопланування базуються на інтеграції просторового, міського та ландшафтного підходів із використанням геоінформаційних технологій та системного методологічного інструментарію. У підсумку, такий ландшафтно-адаптивний підхід дозволяє трансформувати громади у самодостатні, просторово комфортні та екологічно стійкі суб'єкти управління простором виходячи із запитів власних мешканців та усіх зацікавлених сторін.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРОСТОРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ПЕРЕДУМОВ ГЕОПЛАНУВАННЯ ВИШНІВЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика громади

Аналіз просторового потенціалу та передумов геопланування є критично важливим етапом, оскільки він дозволяє об'єктивно оцінити ландшафтну структуру, природно-ресурсну місткість та екологічні ліміти території громади в умовах децентралізації. Такий підхід упереджує хаотичне землекористування та мінімізує геоекологічні ризики (деградацію ґрунтів, водно-ерозійні процеси, дефіцит водних ресурсів тощо) ще на етапі стратегічного планування. У підсумку, цей аналіз виступає надійним інформаційним та геоінформаційним базисом для прийняття раціональних управлінських рішень, що гармонізують економічний розвиток спільноти з вимогами екологічної безпеки та сталого розвитку. У даному дослідженні ми обрали прикладом – Вишнівецьку селищну громаду, яка характеризується відносною своєрідністю та унікальністю.

Вишнівецька селищна громада – це територіальна громада в Україні, у Кременецькому районі Тернопільської області. Адміністративний центр – селище Вишнівець. Розташовується у північній частині регіону.

Площа громади – 324,3 км², населення станом на 2020 рік – 17 638 осіб. Щільність населення – 54,5 мешканці на 1 км². Частка площі громади від площі Тернопільської області складає 2,35% (рис. 2.1.), від площі Кременецького району – 12,23% (рис. 2.2)

Об'єднана територіальна громад Утворена 13 вересня 2016 року шляхом об'єднання Вишнівецької селищної ради та Бодаківської, Бутинської, Старовишнівецької сільських рад Збаразького району. Згодом, 20 серпня 2019 року до неї добровільно приєдналася Дзвинячанська сільська рада.

А уже 12 червня 2020 року затверджено в розширених межах об'єднання Вишнівецької селищної ради та Бодаківської, Бутинської, Великовікнинської, Великокунінецької, Дзвинячанської, Залісецької, Коханівської, Лозівської, Млинівецької, Раковецької, Старовишнівецької та Устечківської сільських рад Збарзького району.

19 липня 2020 року, в результаті адміністративно-територіальної реформи та ліквідації Кременецького району, громада увійшла до складу новоутвореного Кременецького району Тернопільської області.

Рис. 2.1. Розташування Вишнівецької територіальної громади на мапі Тернопільської області

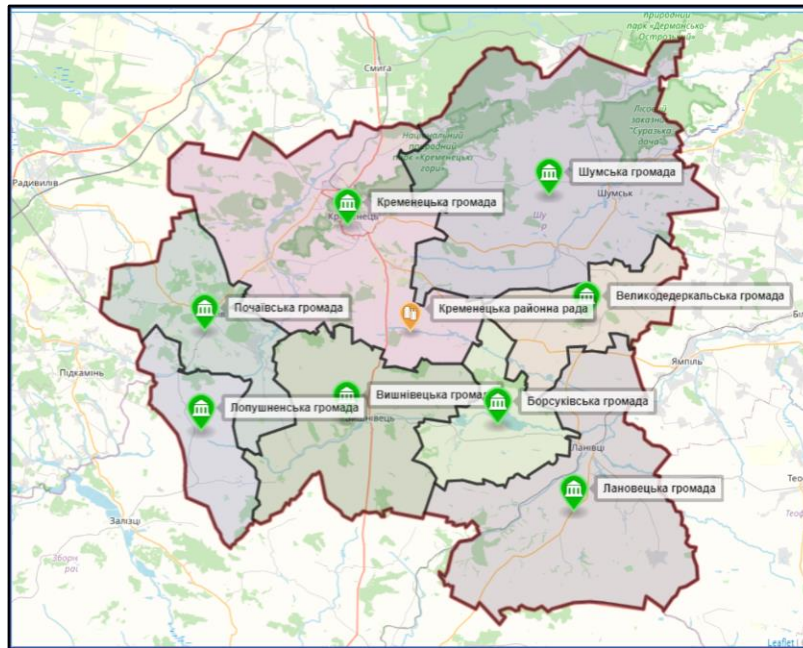

Рис. 2.2. Розташування Вишнівецької територіальної громади на мапі
Тернопільської області [7]

Основні риси геопросторової організації Вишнівецької селищної територіальної громади Кременецького району Тернопільської області представлено на рис. 2.3. нижче.

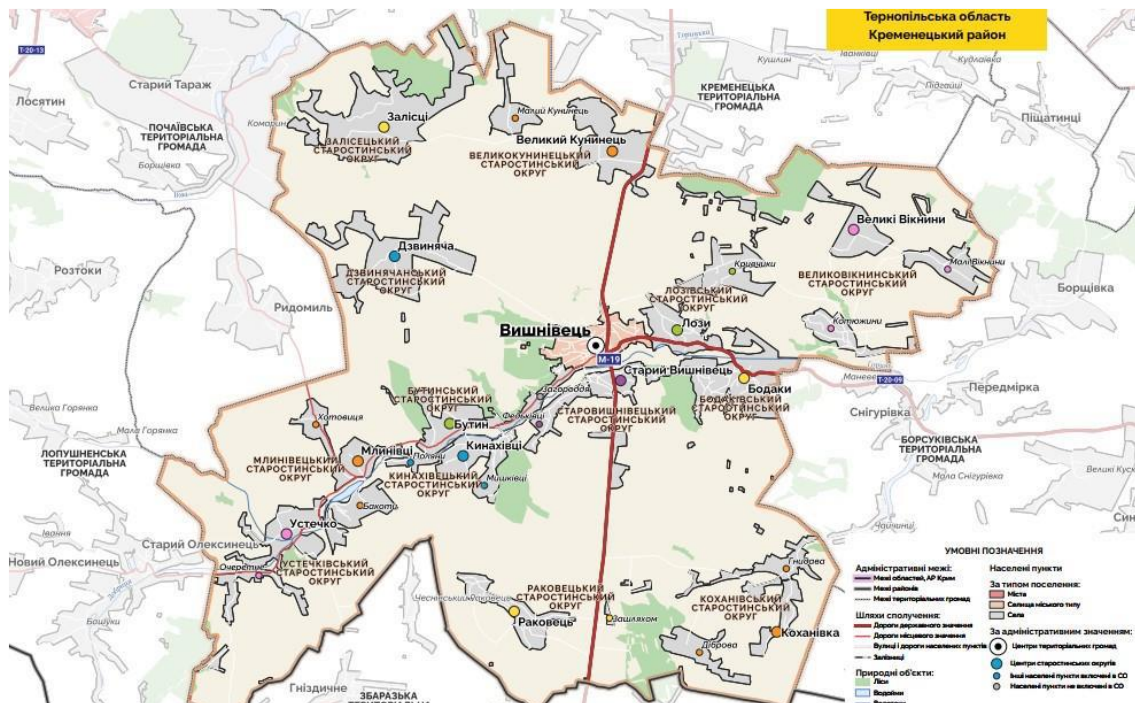

Рис. 2.3. Основні риси геопросторової організації Вишнівецької
селищної територіальної громади Кременецького району
Тернопільської області [27]

У 2018 році гміна Венглінець (Польща) налагодила співпрацю з Вишнівецькою територіальною громадою. Співпраця полягала в основному в обміні досвідом у сфері протипожежної охорони, а також у сфері освіти, культури та спорту.

У 2019 році було укладено Угоду про співпрацю між селищем Вишнівець і містом Ковари (Польща). Міста-побратими докладають зусиль, щоб залучати додаткові ресурси (в тому числі грантові), намагаючись реалізувати: спільні проекти щодо промоції місцевої культури і охорони історичної спадщини; обміну творчими колективами, проведення спільних фестивалів, конкурсів, спортивних змагань, та інших заходів; співробітництва між навчальними закладами та молодіжні обміни; налагодження контактів між представниками громадського сектору; участь суб'єктів господарської діяльності міст у ярмарках та виставках; співпрацю в сфері промисловості, сільського та житлово-комунального господарства та ін. (Див. Додаток 1) [3].

Загалом, варто підсумувати, що Вишнівецька громада Тернопільської області сформувала свій сучасний простір внаслідок децентралізації 2016–2020 років. Наразі спільнота ефективно поєднує внутрішню інтеграцію територій із міжнародним побратимством для залучення грантів та інвестицій.

2.2. Природні умови та ресурси

Рельєф. Територія громади знаходиться у північно-західній частині Подільської височини. Рельєф переважно рівнинний. Абсолютні висоти коливаються від 350 метрів до 250 метрів у долині річки Горинь (Додаток 2).

Корисні копалини представлені родовищами крейди, торфу та родовищами цегельно-черепичної сировини.

Клімат. Клімат громади помірно континентальний. Значний вплив на клімат мають циркуляційні процеси океанічних і континентальних повітряних мас. Перші з них проникають у вигляді циклонів з Атлантичного

океану. Холодні арктичні повітряні маси, які проникають з Півночі, зумовлюють пізні весняні та ранні осінні приморозки. Середня температура січня коливається від $-5,5 \sim -5,7^{\circ} \text{C}$. Середня температура липня $+18-19^{\circ} \text{C}$. Максимальні температури досягають $+37-39^{\circ} \text{C}$. У межах громади випадає достатня кількість опадів -550 мм на рік.

Основна річка громади – Горинь, відноситься до басейну Дніпра. Територія громади розташовується в межах Волино-Подільського гідрогеологічного регіону.

Рослинний та тваринний світ. Основний тип рослинності – сільськогосподарські угіддя на місці дубових і грабово-дубових лісів. Також поширені грабово-дубові ліси, а у долинах річок – лучні землі та низинні болота. Серед природних біотопів переважають сільськогосподарські угіддя, а також водойми, луки і болота.

Ґрунтовий покрив представлений чорноземами опідзоленими, а у південно-західній частині громади – ясно-сірими лісовими.

Ландшафти. Ландшафтна структура громади відіграє важливу роль у геоплануванні громади, зокрема у контексті ландшафтного планування, проєктування, а також ландшафтного дизайну. Так, територія громади розташовується у межах Східноєвропейської рівнини широколистових ландшафтів. Більша частина громади відноситься до Подільської групи ландшафтів – Ланівецького ландшафту. Решта, Північно-Східна частина громади (у межах Залісецького старостинського округу) відноситься до Опільської групи – Кременецького ландшафту. У межах Ланівецького ландшафту переважають хвилясті межиріччя, складені потужними товщами лесовидних суглинків, зайняті переважно дубово-грабовими лісами на опідзолених чорноземах і чорноземах звичайних. У минулому їх території займали діброви, а решту – лучні степи. Північніше селища Вишнівець – плоскі плакори, складені легкосуглинистими лесовидними суглинками з лучним різнотрав'ям на глибоких малогумусних чорноземах з багаточисельними в минулому, але невеликими озерами та болотами. У

долині річки Горинь і Добринь – заплави та низькі тераси (1-3), складені алювіальними суглинками та супісками з різнотравними луками на лучних і дерново-лучних ґрунтах. У межах території Кременецьких ландшафтів домінують місцевості із привершинними горбами пасмами (включаючи їх схили), складені крейдовими мергелями та вапнякасм, перекриті лесовидними суглинками з дубово-грабовими лісами, чагарниковою рослинністю на еродованих сірих лісових ґрунтах. У долині приток річки Іква – заплави та низькі тераси (1-3) на алювіально-делювівальних відкладах з різнотравно-лучною рослинністю на лучних та лучно-болотних дернових ґрунтах [16].

Загалом Вишнівецька громада розташована на Подільській височині в басейні річки Горинь і характеризується помірним кліматом та переважанням Ланівецького й Кременецького ландшафтів. Родючі чорноземи та сірі лісові ґрунти створюють сприятливу природну основу для агровиробництва та геопланування території.

2.3. Планувальна організація та сучасний стан адміністративно-територіального устрою

Планувальна організація та актуальний стан адміністративно-територіального устрою громади визначають її спроможність ефективно управляти власними ресурсами, в тому числі земельними та інфраструктурою. Раціональне просторове планування дозволяє чітко розмежувати житлові, промислові та рекреаційні зони, що безпосередньо впливає на інвестиційну привабливість та комфорт проживання мешканців. Оцінка поточного стану устрою допомагає виявити диспропорції в розвитку населених пунктів, оптимізувати надання публічних послуг і забезпечити баланс між екологічною безпекою та економічним зростанням. важливим аспектом тут є також налагодження дієвої комунікації із місцевими органами влади. Зрештою, це є основою для розробки стратегії сталого розвитку та формування спроможної, самодостатньої місцевої влади.

підпорядковане село Загороддя (372 мешканці). Разом ці населені пункти в межах громади формують виборчий округ № 1 із кількістю виборців у 2651 особу [3].

Старостинські округи відіграють ключову роль у планувальній структурі громади, оскільки вони виступають геопросторовою основою для децентралізації послуг та допомагають збалансовано розвивати віддалені від адміністративного центру населені пункти. Водночас вони безпосередньо не пов'язані з територіальними виборчими округами (ТБК), які формуються переважно за кількісними критеріями виборців для проведення виборів. Проте межі старостинських округів часто враховуються ТБК як готові географічні одиниці для зручного поділу території громади на виборчі дільниці, що є важливим у їх планувальній структурі.

Таким чином, решта 26 сільських населених пунктів Вишнівецької селищної громади організовано у 12 старостинських округів із співвіднесенням із виборчими округами 2020 року у наступному форматі:

- *Бодаківський старостинський округ* у складі села Бодаки (1095 мешканців). Виборчий округ №3 із кількістю виборців – 428 особи;
- *Бутинський старостинський округ* у складі села Бутин (612 мешканців), що входить до виборчого округу №1 із кількістю виборців – 428 осіб;
- *Великовікнинський старостинський округ* у складі сіл Великі Вікнини (914 мешканців), Малі Вікнини (466 мешканців) та Котюжини (530 мешканців), що входять до виборчого округу №3 із загальною кількістю виборців – 1347 осіб (Великі Вікнини – 637 осіб, Малі Вікнини – 337 осіб, Котюжини – 373 особи);
- *Великокунінецький старостинський округ* охоплює села Великий Кунинець (870 мешканців) та Малий Кунинець (178 жителів), які віднесені до виборчого округу №2 із загальною чисельністю виборців –

809 осіб (Великий Кунинець – 669 осіб, Малий Кунинець – 140 осіб);

- *Дзвинячанський старостинський округ* включає село Дзвиняча (797 жителів), яке належить до виборчого округу №2 із загальною чисельністю виборців – 591 особа;

- *Залісецький старостинський округ* сформований у межах села Залісці (1310 мешканців), що територіально відноситься до виборчого округу №2 із загальною кількістю виборців – 929 осіб;

- *Кинаховецький старостинський округ* об'єднує села Кинахівці (357 жителів), Мишківці (305 осіб) та Поляни (112 мешканців), які інтегровані у виборчий округ №4 із загальним числом виборців – 522 особи;

- *Лозівський старостинський округ* складається із сіл Лози (507 мешканців) та Кривчики (705 жителів), які відносяться до виборчого округу №2 із сукупною кількістю виборців – 1034 особи (Лози – 418 осіб, Кривчики – 516 осіб);

- *Млинівецький старостинський округ* об'єднує села Млинівці (401 житель), Бакоти (201 особа) та Хотовиця (310 мешканців), що входять до виборчого округу №4 із загальною кількістю виборців – 647 осіб (Млинівці – 292 особи, Бакоти – 146 осіб, Хотовиця – 209 осіб);

- *Очеретненський старостинський округ* включає села Устечко (500 мешканців) та Очеретне (310 жителів), які віднесені до виборчого округу №4 із загальною кількістю виборців – 580 осіб (Устечко – 368 осіб, Очеретне – 212 осіб);

- *Раковецький старостинський округ* сформований у межах сіл Раковець (671 житель) та Зашляхом (41 мешканець), які територіально підпорядковані виборчому округу №3 із загальним числом виборців – 521 особа;

- *Старовишнівецький старостинський округ* охоплює села Старий Вишнівець (1485 мешканців) та Федьківці (479 жителів), які

відносяться до виборчого округу №4 із загальною кількістю виборців – 1457 осіб (Старий Вишнівець – 1123 особи, Федьківці – 334 особи) [3].

Аналіз планувальної та виборчої структури Вишнівецької селищної громади свідчить про високу адаптивність територіального устрою: використання меж старостинських округів як бази для виборчих одиниць забезпечує логічність управління та зручність для жителів під час голосування. Позитивною стороною є також збереження історико-географічної цілісності великих сіл (як-от Залісці чи Бодаки), які самостійно формують округи, що спрощує надання адміністративних послуг.

Водночас дискусійним аспектом є помітний дисбаланс у чисельності виборців між виборчими округами. Окрім цього, інтеграція абсолютно різних за масштабом і потребами сіл в один старостинський округ (наприклад, Раковець із 671 жителем та Зашляхом із 41 мешканцем) може створювати внутрішню конкуренцію за бюджетні ресурси на користь більшого населеного пункту.

2.3.2. Селище Вишнівець як геопланувальне ядро громади

Вишнівець із статусом історично населено місця (1395) – це адміністративний центр однойменної громади. Станом на 2022 рік тут проживало 3179 осіб. Географічно поселення розкинулося на лівому березі річки Горинь. Воно безпосередньо межує із селами Загороддя (вище за течією) та Лози (нижче за течією), а на правобережжі навпроти розташовані Старий Вишнівець і Федьківці.

Селище має вигідне транспортне розташування: через нього пролягають автошляхи М19 (Е85) та Т 2009. Відстань до обласного центру (м. Тернопіль), становить 41 км, до районного центру (м. Кременець) – 25 км, а найближче залізничне сполучення доступне за 16 км на станції Карначівка.

Вишнівець відомий своєю багатою історико-культурною спадщиною. До ключових архітектурних пам'яток належать:

- Замковий комплекс XV ст. та розкішний палацово-парковий ансамбль князів Вишневецьких XVIII ст.;
- три православні храми: Вознесенська церква (1530 р.), Михайлівська церква (1726 р.) та Свято-Троїцька церква (1892 р.);
- руїни римо-католицьких споруд: келії монастиря кармелітів босих та костел святого Станіслава (1757 р.).
- Серед щойновиявлених пам'яток монументального мистецтва - пам'ятник Т. Шевченку (1989 р.).

2.4. Соціально-економічні особливості розвитку території

Економічний базис Вишнівецької громади має чітко виражену аграрну специфіку, що зумовлено сприятливими природно-кліматичними умовами Подільської височини та наявністю родючих опідзолених чорноземів. Сільське господарство є головним сектором зайнятості населення та основним джерелом наповнення місцевого бюджету.

Земельний фонд громади розподілений за функціональним призначенням, де левову частку займають землі сільськогосподарського призначення. Значна частина масивів використовується для товарного сільськогосподарського виробництва (вирощування зернових, зернобобових та технічних культур, зокрема соняшнику, ріпаку та цукрових буряків). Окрему категорію становлять земельні ділянки, виділені для ведення особистого селянського господарства (ОСГ), які забезпечують самозайнятість місцевих мешканців та виробництво тваринницької і овочевої продукції. Окрім цього, у структурі приватного володіння значну площу (понад 600 га) займають ділянки для будівництва та обслуговування житлових будинків, господарських будівель і споруд, а також землі, відведені під індивідуальне або колективне садівництво (близько 8 га).

Промисловий сектор громади орієнтований переважно на переробку місцевої сільськогосподарської сировини та обслуговування внутрішнього ринку. Ключовими напрямками є харчова промисловість, виробництво

будівельних матеріалів (зокрема, використання родовищ цегельно-черепичної сировини та крейди) та деревообробка.

Мале та середнє підприємництво (МСП) у громаді розвивається динамічно і представлене переважно фізичними особами-підприємцями (ФОП) та невеликими фермерськими господарствами. Основними сферами діяльності МСП є:

- роздрібна та оптова торгівля: розвинена мережа магазинів продовольчих і непродовольчих товарів, аптек та закладів побутового обслуговування;
- сфера послуг: транспортні перевезення, ремонт автомобілів, технічне обслуговування побутової техніки та обладнання;
- громадське харчування та туризм: враховуючи високий історико-культурний потенціал селища (наявність палацово-паркового комплексу князів Вишневецьких), у громаді поступово розвивається супутня інфраструктура – кафе, готельно-ресторанні об'єкти та заклади зеленого туризму [3].

Фінансова спроможність Вишнівецької селищної громади безпосередньо залежить від активності місцевого бізнесу. Основними джерелами формування доходів загального фонду бюджету громади є:

- податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – сплачується найманими працівниками бюджетної сфери, комунальних підприємств та приватного сектору;
- плата за землю – земельний податок та орендна плата від агрохолдингів і фермерських господарств за користування земельними паями та комунальними землями;
- єдиний податок – надходження від діяльності суб'єктів малого бізнесу (ФОП), які працюють на спрощеній системі оподаткування.
- акцизний податок – з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів (пального, алкогольних напоїв, тютюнових виробів).

- Завдяки вигідному географічному розташуванню вздовж важливої автомобільної магістралі міжнародного значення М19 (Е85), громада має значний логістичний та інвестиційний потенціал. Пріоритетними напрямками для залучення інвестицій є розвиток альтернативної енергетики, створення підприємств із глибокої переробки аграрної сировини, модернізація житлово-комунального господарства (зокрема у сфері поводження з ТПВ) та розширення туристично-рекреаційної інфраструктури. Активна міжнародна співпраця з гмінами Польщі дозволяє залучати додаткові позабюджетні грантові кошти для фінансування соціально важливих проєктів.

2.5. Екологічний стан громади та природно-заповідний каркас її території

У межах геопросторової організації Вишнівецької селищної територіальної громади Кременецького району Тернопільської області питання екологічної безпеки та збереження біорізноманіття є ключовими складовими для забезпечення її сталого ландшафтно-адаптивного розвитку. Сучасний екологічний стан території визначається балансом між антропогенним навантаженням (передусім у сфері поводження з відходами) та стійкістю природно-заповідного каркаса, який виступає головним біосферним стабілізатором громади.

Важливим чинником екологічного навантаження на довкілля є діюче наземне сміттєзвалище твердих побутових відходів (ТПВ), розташоване у східній частині смт Вишнівець. Цей об'єкт комунальної інфраструктури перебуває у віданні селищної ради та класифікується за екологічним паспортом як об'єкт категорії «Б» [36].

Загальний обсяг накопичених відходів на сміттєзвалищі становить 67,5 тис. м³, а площа земельної ділянки під ним сягає 2,0 га. Сюди надходять помірно небезпечні відходи, що належать до III та IV класів небезпеки (зокрема, група 77 – відходи комунальні та аналогічні неспецифічні

промислові, а також відходи діяльності установ громадського харчування, технічного обслуговування й ремонту приладів, обладнання та інших виробів). Подальше геопланування громади вимагає впровадження інноваційних технологій моніторингу та мінімізації впливу цього об'єкта, щоб запобігти забрудненню підземних вод і деградації прилеглих ґрунтів Подільської височини.

З метою компенсації техногенного і господарського тиску на території Вишнівецької громади сформовано мережу заповідних об'єктів. Станом на 1 жовтня 2022 року тут функціонувало 7 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 99,50 га. Показник заповідності громади (відношення площі ПЗФ до її загальної площі) становить 0,31%.

Структура природно-заповідного каркаса громади представлена трьома основними категоріями об'єктів:

1. Садово-паркові пам'ятки загальнодержавного значення:

- «Вишнівецький парк» (8 га): закладений у 1731 році в ландшафтному стилі. Є визначною пам'яткою садово-паркового мистецтва XVIII ст., охорону якої доручено Національному заповіднику «Замки Тернопілля»;

2. Заказники місцевого значення (загальна площа 60,7 га):

- Гідрологічний заказник «Горинський» (41,6 га): охоплює водно-болотний масив у заплаві річки Горинь. Відіграє важливу гідрологічну роль у формуванні витоку річки. Тут зростають рідкісні види рослин Тернопільщини, такі як бобівник трилистий, заяча конюшина Шиверека та кремена гібридна;

- Ботанічний заказник «Залужжя» (19,1 га): розташований у заболоченій заплаві р. Горинь між селами Бодаки та Лози. Має велике фітосозологічне значення завдяки потужним популяціям пальчатокорінника м'ясо-червоного та травневого, занесених до Червоної книги України. Заказник є важливою ланкою Горинського екологічного коридору;

3. Пам'ятки природи місцевого значення (загальна площа 30,8 га):

- Геологічна пам'ятка «Місце знахідок решток мамонта» (0,1 га): розташована у яру на південній околиці с. Старий Вишнівець, де у 1976 році в четвертинних суглинках було виявлено кістки мамонта;
- Геологічна пам'ятка «Яр «Жаб'як» (10,5 га): старий яр між селами Дзвиняча та Залісці, де відслонюються міоценові глинисті літотамнієві вапняки з унікально збереженими рештками середньоміоценової морської фауни;
- Геологічна пам'ятка «Залісецький яр» (4,30 га): яр біля с. Залісці, у якому виходять на поверхню верстви глин із багатющим на Поділлі відслоненням решток наземних рослин та молюсків середнього міоцену.
- Ботанічна пам'ятка «Котюжинська ділянка» (15,9 га): південна околиця с. Котюжини, яка охороняє комплексний рослинний покрив та оселище вільхи клейкої у заплаві річки Горинь [29].

Розвиток екологічного каркаса Вишнівецької громади потребує подальшої інтеграції цих заповідних «ядер-донорів» у єдину місцеву екомережу. Це дозволить нейтралізувати негативні наслідки від експлуатації об'єктів ТПВ та інтенсивного агровиробництва, гарантуючи екологічну стійкість природно-антропогенних систем громади.

Висновки до другого розділу

Комплексний аналіз просторового потенціалу Вишнівецької селищної громади свідчить про сформовану та гнучку структуру адмініструю, що об'єднує 28 населених пунктів у 12 старостинських округів навколо історичного та логістичного ядра – селищ Вишнівець. Природно-ресурсний базис визначає чітку аграрно-туристичну спеціалізацію економіки, фінансова спроможність якої формується за рахунок плати за землю, ПДФО та єдиного податку. Водночас екологічна стабільність території підтримується заповідним каркасом. У підсумку, виявлені геопросторові передумови є надійною основою для розробки ландшафтно-адаптивної стратегії геопланування та залучення міжнародних інвестицій.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ВИШНІВЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. Сучасний стан землекористування у Вишнівецькій селищній громаді та ключові аспекти його оптимізації

У сучасних реаліях планування розвитку територіальних громад попередній аналіз землекористування є фундаментальним етапом геопросторового планування, оскільки він дозволяє об'єктивно оцінити фактичний стан, структуру та рівень антропогенної трансформації земельного фонду громади. Без чіткого розуміння співвідношення між орними, лісовими, забудованими та водними угіддями неможливо виявити приховані екологічні ризики, такі як надмірна розораність чи деградація ландшафтів. Лише на основі цих точних просторових даних управління, місцеві мешканці та науковці можуть розробити дієві стратегії сталого розвитку, що балансують економічні інтереси громади з потребами охорони довкілля. Таким чином, цей аналіз виступає надійним інформаційним базисом, який упереджує хаотичну забудову та неефективне виснаження місцевих природних ресурсів. Унікальність ресурсного потенціалу Вишнівецької громади значно загострює та актуалізує дане питання.

Здійснюючи ґрунтовні геоекологічні дослідження структури землекористування, науковці Л. Царик та І. Кузик, відзначили значну диференціацію і відмінність від науково обґрунтованих норм та оптимальних показників у межах громади. Так розораність громади складає 64% (це близько 20,5 тис. га орних земель). Площа лісів у Вишнівецькій територіальній громаді становить 3100 га, відповідно лісистість – 10%. Частка забудованих земель складає 4%, землі під водою і болотами займають близько 1% території громади. Багаторічні насадження у громаді займають менше 3%, пасовища і сіножаті – 15% [48, с. 58] (рис. 4.1.).

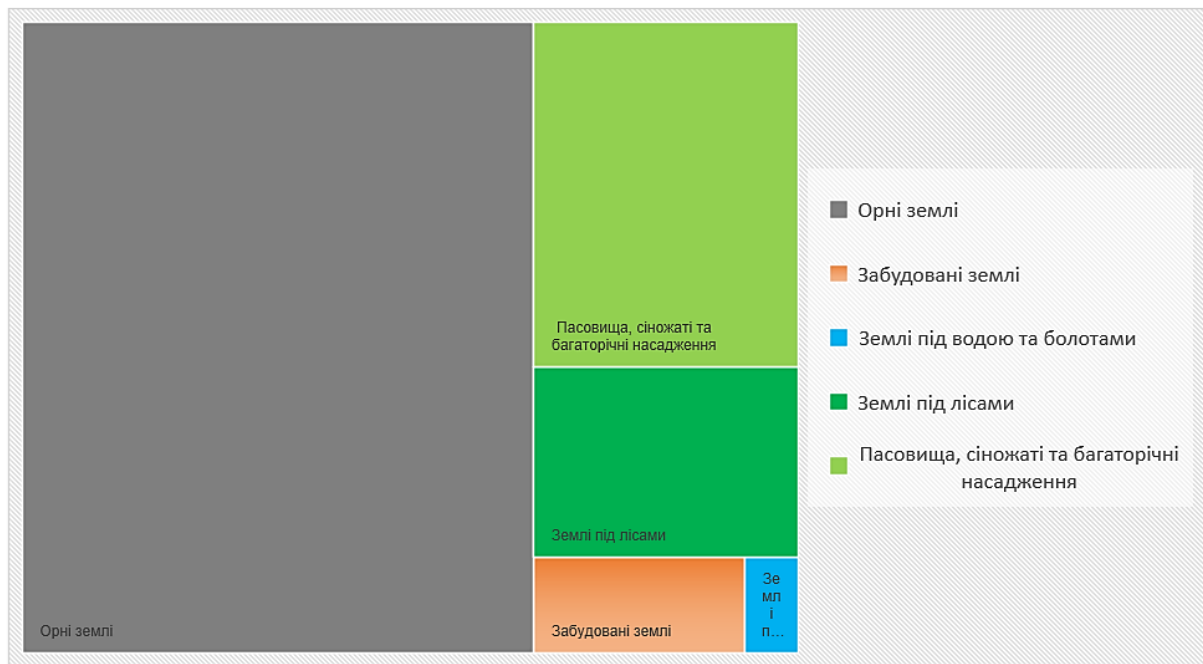

Рис.4.1. Загальна структура землекористування
Вишнівецької селищної громади
(складено автором за [48, с. 58])

Опираючись на показники структури землекористування та комплекс методик вчені також визначили показники, що демонструють специфіку взаємодії у системі «людина – природа». Так, відповідно до проведених розрахунків, коефіцієнт антропогенної перетвореності ландшафтів Вишнівецької громади становить 5,7, що відповідає категорії «середньо перетворені ландшафти». Також коефіцієнт екологічної стабільності території Вишнівецької громади за відповідними розрахунками становив 0,33, а бал антропогенного навантаження – 3,8. З чого можемо зробити висновок, що досліджувана територія є екологічно нестабільною із високим антропогенним навантаженням. Також проведенні розрахунки, просторового комфорту (співвідношення площі та кількості населення) громади показали, що у громаді в середньому на одного мешканця припадає 1,8 га/особу [48, с. 60-61]. Дані розрахунки свідчать, що ландшафти громади є екологічно нестабільними. Попри це, громада має сприятливий рівень просторового комфорту для мешканців.

Найбільш повнішу картину просторової специфіки демонструє аналіз структури і специфіки землекористування у розрізі старостинських округів громади, де простежується територіальна диференціація, що формує геопланувальну основу (рис. 4.2).

Детальний аналіз структури земельного фонду Вишнівецької селищної територіальної громади Кременецького району Тернопільської області є першочерговим завданням для розробки будь-яких планувальних стратегій. Земельні ресурси у системі наук про Землю розглядається не лише як економічний базис, а як просторова основа функціонування складних природно-антропогенних систем. Представлені статистичні зрізи ландшафтної структури в розрізі 13 адміністративно-територіальних одиниць громади (12 сільських старостинських округів та її урбанізованого ядра – селища Вишнівець) унаочнюють високий рівень екологічної напруженості та суттєві просторові диспропорції, як уже зазначалось вище. Головним геоекологічним викликом для території Вишнівецької громади є критично високий рівень сумарної розораності земель, що відображає історично сформований, екстенсивний вектор розвитку місцевого агровиробництва на родючих чорноземних плато Західного Поділля. Абсолютними лідерами за показником залучення земель у безперервний обробіток є Раковецький (82%), Коханівський (80%), Великокунінецький (74%) та Дзвинячанський (72%) старостинські округи. З погляду ландшафтного планування, такий стан ландшафтів класифікується як надкритичний. Це нівелює природний потенціал саморегуляції екосистем, стимулює деградацію ґрунтового покриву через прискорену дегуміфікацію, а також створює загрозу активізації процесів площинного змиву та лінійної водної ерозії, особливо на схилових землях. Мінімальні значення частки ріллі характерні для селаща Вишнівець (34%), що зумовлено його поселенським статусом, а також для Устечківського (50%) та Млинівецького (52%) округів, де геоморфологічні умови та структура рельєфу обмежили суцільне розорювання.

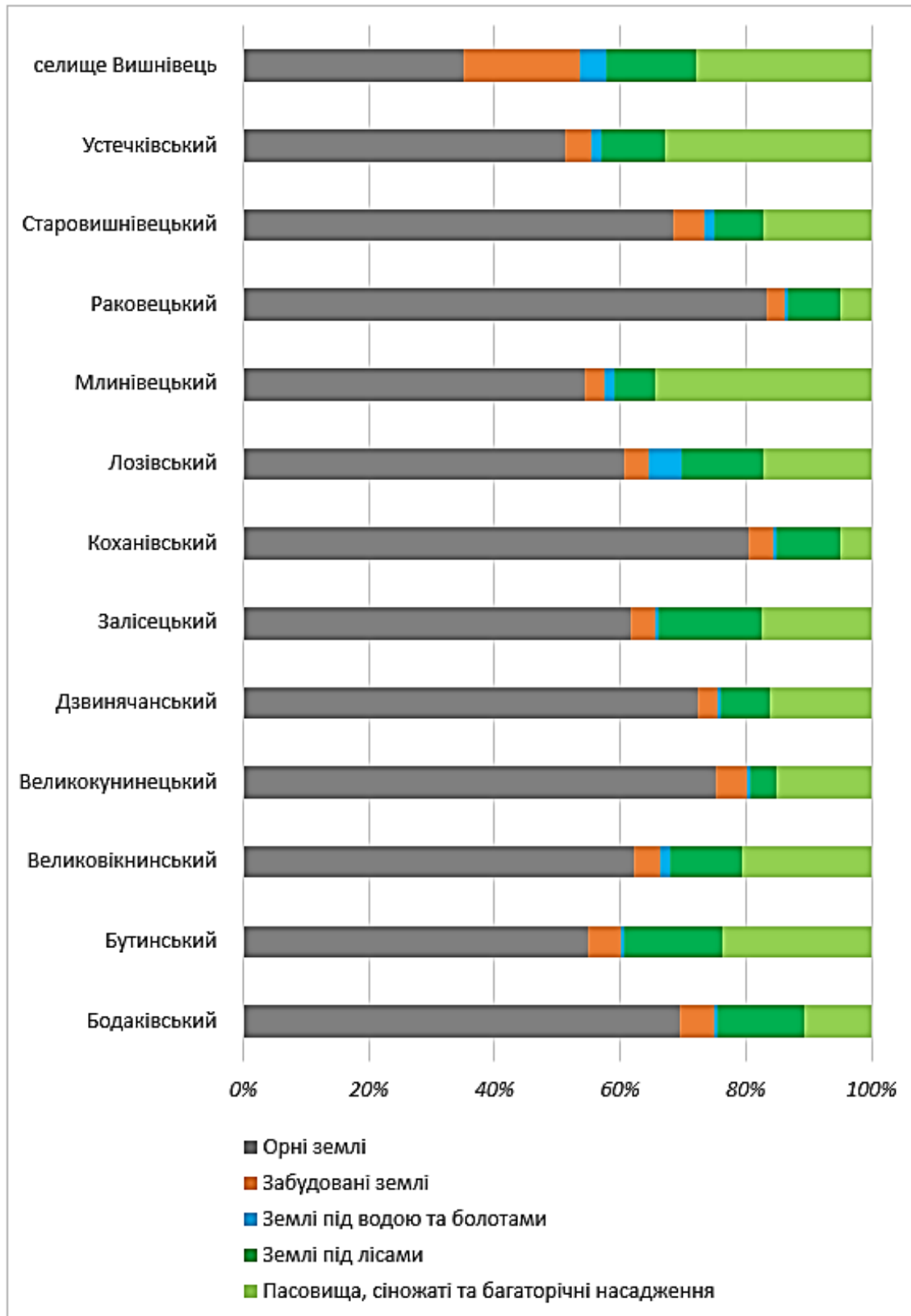

Рис. 4.2. Структура землекористування Вишнівської селищної громади у розрізі старостинських округів
(складено автором за [48, с. 59])

Забудовані землі, що включають житлову, громадську, промислову та лінійно-транспортну інфраструктуру, мають чітко виражений радіально-центричний характер розподілу. Найвища концентрація антропогенної інфраструктури зафіксована безпосередньо у геопланувальному ядрі громади – селищі Вишнівець (18%). Для периферійних сільських старостинських округів цей показник є стабільно низьким і варіюється від 3% (Дзвинячанський, Млинівецький, Раковецький округи) до 4–5% у решті територій. Це вказує на збереження традиційної для регіону компактної, гніздово-лінійної системи розселення вздовж річкових долин та транспортних шляхів, яка залишає великі площі поза межами безпосереднього урбаністичного тиску, що в деякій мірі є позитивним моментом.

Гідрографічна мережа громади, представлена землями під водою та болотами, займає незначний питомий обсяг у загальній структурі землекористування, що фіксує загальний дефіцит водних ресурсів на вододільних плато. Серед частки даної складової території найбільше виступають селище Вишнівець (4%) та Лозівський старостинський округ (5%). Це пов'язано з тим, що вони безпосередньо прилягають до заплави річки Горинь. В інших округах цей показник падає до мінімальних 0,5–1,5%, що вимагає впровадження жорстких режимів водоохоронних зон для захисту малих водойм від замулення та хімічного забруднення від інтенсивної сільськогосподарської діяльності.

Лісистість досліджуваної території є мозаїчною і не повною мірою відповідає оптимальним геоекологічним нормативам для лісостепової зони широколистяних лісів. Відносно високі показники заліснення демонструють Залісецький (16%), Бутинський (15%), селище Вишнівець (14%), Бодаківський та Лозівський (по 13%) округи, де збереглися широколистяні лісові масиви. Гострий дефіцит лісової рослинності спостерігається у Великокунінецькому (4%), Млинівецькому (6%), Дзвинячанському, Раковецькому та

Старовишнівецькому (по 8%) округах, що суттєво послаблює екологічний каркас цих територій.

Природним стабілізатором ландшафту, що виконує роль екологічного демпфера між інтенсивною ріллею та інфраструктурою, є пасовища, сіножаті та багаторічні насадження. Найвищий рівень представленості цих угідь зафіксовано в Млинівецькому (33%) та Устечківському (32%) округах, що створює сприятливі передумови для розвитку екологічно збалансованого тваринництва у перспективі. На противагу їм, Коханівський та Раковецький округи мають критично низький запас таких земель (лише по 5%).

Важивим критерієм оцінки екологічної стійкості геосистем громади виступає загальна частка природних угідь (сукупність лісів, водних поверхонь, боліт, сіножатей та пасовищ). Найбільш збалансованими та стійкими до антропогенних навантажень є простори селища Вишнівець (45%), Устечківського (43,5%) та Млинівецького (40,5%) округів. Водночас перспективи екологічного благополуччя Раковецького (13,5%) та Коханівського (15,5%) округів перебуває у відносній групі ризику через значну трансформацію природного середовища під потреби сільського господарства.

Таким чином, *ключові напрями оптимізації землекористування у Вишнівецькій територіальній громаді повинні полягати у ренатуралізації території: виведенні низькопродуктивних і деградованих орних земель з інтенсивного обробітку (особливо в Раковецькому та Коханівському округах), штучному залісненні та залуженні схилів, а також у розширенні меж природно-заповідного каркасу громади з метою недопущення остаточної деградації її унікального геопросторового потенціалу із врахування позицій концепції сталого розвитку з метою збереження унікальності та самобутності природного середовища та унікальних культурних ландшафтів.*

Рис. 4.3. Ключові напрями оптимізації землекористування
у Вишнівецькій територіальній громаді
(складено автором)

Системна оптимізація та ренатуралізація структури землекористування у Вишнівецькій селищній громаді має базуватися на диференційованому підході, де кожен управлінський крок узгоджується з ландшафтно-екологічними лімітами конкретної території, поселення. Першочерговим інструментом просторового планування у цьому контексті має стати виведення з інтенсивного сільськогосподарського обробітку низькопродуктивних, деградованих та ерозійно небезпечних орних земель. Особливо чітко це питання стоїть у Раковецькому та Коханівському округах, де показники розораності сягнули значних меж (82% та 80% відповідно). Просторовий аналіз рельєфу цих територій свідчить про наявність значної кількості схилових ділянок, крутизна яких подекуди перевищує допустимі нормативи для механізованого обробітку під просапні культури. Консервація таких земель шляхом їхнього штучного залуження та переведення у категорію постійних сіножатей чи пасовищ дозволить не

лише зупинити процеси площинного змиву ґрунту, але й створить передумови для відновлення локального унікального біорізноманіття. Це, у свою чергу, дозволить дещо збалансувати критично низьку частку природних угідь у цих старостинських округах (13,5% та 15,5%), наблизивши їх до екологічно безпечного порогу самовідновлення геосистем.

Іншим стратегічним вектором оптимізації є диференційоване лісорозведення та формування стійких лісомеліоративних систем. Оскільки Великокунінецький округ демонструє виражений дефіцит лісової рослинності (всього 4%), геопросторове планування громади повинно передбачати створення мережі полезахисних лісосмуг та заліснення крутосхилів і балок, які непридатні для аграрного виробництва. Такий підхід виконуватиме функцію геоекологічного каркасу, що захищатиме навколишні орні масиви від вітрової ерозії та сприятиме утриманню вологи в ґрунті. Водночас у долинах річок, зокрема в межах Лозівського та Бутинського старостинських округів, де гідрографічна мережа є більш розгалуженою, оптимізація землекористування має координуватися із суворим дотриманням режимів прибережних захисних смуг. Просторові обмеження щодо господарської діяльності на цих прируслових ділянках є життєво необхідними для недопущення потрапляння залишків мінеральних добрив та пестицидів з навколишніх полів у басейн річки Горинь.

Для урбанізованого ядра громади – селища Вишнівець, де зафіксовано найвищу частку забудованих земель (18%), пріоритети геопланування зміщуються у площину раціональної просторової організації внутрішньої інфраструктури. Тут оптимізація землекористування має відбуватися через концепцію «зелених коридорів», тобто інтеграцію наявних лісових масивів (14%) та заплавних лук у єдину рекреаційно-екологічну мережу селища. Це дозволить зберегти високий інтегральний показник природних угідь ядра (45%) навіть в умовах подальшого інфраструктурного розвитку.

Важливе значення у сучасних реаліях розвитку внутрішнього туризму та підтримки економічної спроможності громади є активізація рекреаційного природокористування. Так, як громада володіє унікальними культурними і природними об'єктами, то це вельми перспективний напрям. Він включає розширення використання природних ресурсів для відновлення сил та оздоровлення як місцевих мешканців так і туристів. Вона передбачає гармонійний баланс між задоволенням туристичних потреб, розвитком зеленої економіки та збереженням екологічної стійкості ландшафтів. Це, насамперед, є перспективним для периферійних сільських територій досліджуваної громади. Унікальність і самобутність культурних ландшафтів створює передумови для розвитку різноманітних видів туризму, в тому числі в рамках дотримання вихідних критеріїв сталого розвитку туризму у локальних спільнотах.

Нарешті, підсумковим етапом оптимізації для всієї громади має стати нормативно-правове закріплення меж природно-заповідного каркасу. Включення найбільш збережених ландшафтів Устечківського (43,5% природних угідь) та Млинівецького (40,5%) старостинських округів до складу об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення дозволить створити надійні екологічні «ядра-донори», які стабілізуватимуть суміжні, інтенсивно трансформовані антропогенні території Вишнівецької селищної громади.

Отже, сучасна структура землекористування Вишнівецької громади відзначається надмірним рівнем господарського освоєння та значними просторовими диспропорціями. Реалізація запропонованих заходів із ренатуралізації, заліснення та розвитку рекреаційного природокористування дозволить сформувати збалансований просторовий каркас території. У підсумку, створення заповідних зон забезпечить довгострокову стабільність ландшафтів та екологічну безпеку всієї громади відповідно до принципів сталого розвитку які є так вкрай важливі сьогодні.

3.2. Основні напрямки геопросторового розвитку Вишнівецької селищної громади: проблеми і перспективи

Аналіз структури земельних угідь Вишнівецької територіальної громади демонструє класичну картину західноукраїнського лісостепового регіону (зони широколистяних лісів) з вираженою аграрною домінантою та специфічними просторовими відмінностями між периферійними старостинськими округами та урбанізованим адміністративним, культурним та соціально-економічним центром – селищем Вишнівець.

У даному контексті, крізь призму специфіки землекористування варто виокреми такі позитивні аспекти геопросторового розвитку Вишнівецької громади:

- *потужний агровиробничий потенціал.* Висока частка орних земель у більшості старостинських округів (понад 60–80%) створює міцну економічну базу для розвитку рослинництва, залучення інвестицій у аграрний сектор, створення додаткових високооплачуваних робочих місць та наповнення місцевого бюджету за рахунок плати за землю, а також соціальної взаємодії із агрофірмами;
- *значний екологічний та рекреаційний потенціал центральної і південної частин громади.* Селище Вишнівець має найвищу частку природних угідь (45%), значне лісове покриття (14%) та обводненість (4%), що у поєднанні з історико-культурною спадщиною створює чудові умови для розвитку туризму. Також високі показники з позицій екологічності мають Устечківський (43,5%) та Млинівецький (40,5%) старостинські округи;
- *наявність кормової бази для тваринництва.* У Млинівецькому (33%), Устечківському (32%) та Бутинському (23%) округах значна площа під пасовищами та сіножатями, що є готовою основою для розвитку молочного чи м'ясного скотарства, а також бджільництва. У контексті крафтового виробництва та вектору на популяризацію локальної продукції

цей напрям є надзвичайно важливим та перспективним для освоєння місцевими мешканцями.

- *Оптимальний рівень забудови території.* Показник забудованих земель у сільських старостинських округах стабільно невисокий (3–5%), що свідчить про відсутність хаотичного «розповзання» житлових зон та збереження простору для інших видів природокористування. Це є позитивним фактором у контексті популярності органічного господарювання поза межами урбанізованих щільнозаселених територій тощо.

До негативних аспектів у даному контексті, насамперед, варто віднести наступне:

- *надмірна розораність та загроза деградації ґрунтів.* У Раковецькому (82%), Коханівському (80%) та Великокуanineцькому (74,0%) округах рівень антропогенного навантаження критичний. Така тотальна розораність пригнічує природне біорізноманіття та може провокувати водну й вітрову ерозію ґрунтів.

- *екологічний дисбаланс (дефіцит лісів).* У Великокуanineцькому старостинському окрузі частка лісів становить мінімальні 4%, а загальна частка природних угідь там ледь сягає 19,5%. Схожа ситуація у Раковецькому (13,5%) та Коханівському (15,5%) старостинських округах. Пожна сказати, що ці території фактично позбавлені природного екологічного каркаса (буферних зон).

- *ризик дефіциту водних ресурсів.* Практично всі сільські старостинські округи мають мінімальний показник земель під водою та болотами (0,5%). Це свідчить про слабку гідрографічну сітку та вразливість громади до посух, що вимагає впровадження технологій штучного зрошення чи будівництва ставків із позицій сталого підходу та їх обслуговування.

- *урбанізаційний тиск на центр громади:* У селищі Вишнівець частка орних земель найменша (34,0%), натомість забудова сягає 18%. Це

логічно для адміністративного центру, найбільшого поселенського місця громади, але вимагає жорсткого просторового геопланування, щоб житлова та комерційна (промислова) забудова не поглинали цінні природні ландшафти навколо селища. Також потрібно врахувати й той аспект, що Вишнівець – це селище із статусом історично населеного місця, тому тут також специфічні обмежувальні законодавчо умови щодо охорони об'єктів культурної спадщини.

Для подолання негативних викликів, які означені вище, необхідно спроектувати здійснити низку заходів. Ось ключові напрямки, які доцільно було б впровадити у процесі просторового планування території Вишнівецької громади, які представлені у Таблиці 4.2.:

Таблиця 4.2.

Рекомендовані заходи із вдосконалення просторового планування
Вишнівецької селищної громади

№ з/п	Група заходів	Плановані заходи із вдосконалення
1.	Трансформація структури угідь та контурне землеробство	- Консервація деградованих та малопродуктивних земель. Орні землі з низькою родючістю, схилів ділянки чи території, уражені яроутворенням, необхідно вилучити з активного обробітку; - Залуження та створення буферних зон. Переведення частини ріллі (рекомендовано 3–5%) у сіножаті та пасовища навколо водних джерел та вздовж меж об'єктів природно-заповідного фонду дозволить створити природні бар'єри для затримання вологи та зупинить ерозію ґрунтів.

2.	Створення локального екологічного каркаса території	- Проєктування екокоридорів. Так як лісистість Раковецького (8%) та Коханівського (10%) старостинських округів є недостатньою, геопланування має передбачити мережу лінійних зелених насаджень. Вони повинні зв'язати ці округи з більш залісеними територіями громади (наприклад, із сусідніми Бодаківським чи Лозівським старостинськими округами); - Агролісомеліорація. Обов'язкове відновлення та проєктування нових полезахисних лісосмуг. Це критично важливо для захисту полів від вітрової ерозії та збереження залишків вологи в ґрунті.
3.	Водорегулювання та адаптація до змін клімату	- Акумуляція стоку. Враховуючи мінімальну частку водних угідь (0,5%), у проєктах землеустрою слід передбачити створення мікрководойм, копанок або відновлення природних боліт у низинах для збору та утримання талих і дощових вод; - Обмеження хімічного навантаження. Через значну розораність території виникає ризик вимивання пестицидів та мінеральних добрив у ґрунтові води. Стратегія має регулювати впровадження точного (цифрового) землеробства серед місцевих виробників аграрної продукції для зниження хімічного тиску на екосистему та інше.

У підсумку, рекомендується, що розорана територія громади має розглядатися не просто як сировинна зони «суцільної виробничої ріллі», а як зони підвищеного екологічного ризику, де будь-яке подальше розширення меж полів має бути заборонене на рівні Генерального плану громади та генеральних планів населених пунктів, які наразі у стані розробки.

У цьому важливим є також публічність процесів геопросторового розвитку і планування із позитивними рішеннями для громади. Так, зокрема, відбуваються публічні громадські слухання з питань територіального планування із оприлюдненням їх результатів. Серед останніх актуальних – обговорення детального плану території зі зміною цільового призначення земельної ділянки для будівництва та обслуговування об'єктів рекреаційного призначення за межами населеного пункту села Бутин. У слуханнях взяли участь представники селищної ради та жителі села Бутин і селища Вишнівець [3]. У контексті рекомендації щодо активізації рекреаційного природокористування це є очевидно позитивним моментом.

На основі проведеного аналізу вище аналізу, можна виділити п'ять основних стратегічних напрямків геопросторового розвитку Вишнівецької селищної громади Тернопільської області із врахуванням концепції сталого розвитку, а саме: екологічна оптимізація агроландшафтів та ренатуралізація периферії, розвиток водоакumuляційної інфраструктури та гідрологічна адаптація; туристично-рекреаційна інтеграція «центр ↔ периферія», стимулювання пріоритетних зон для тваринництва, бджільництва та ягідництва, геопланувальне зонування та стримування урбанізаційного тиску у селищі Вишнівець, в тому числі на об'єкти культурної спадщини і природно-заповідного фонду (рис. 4.5.).

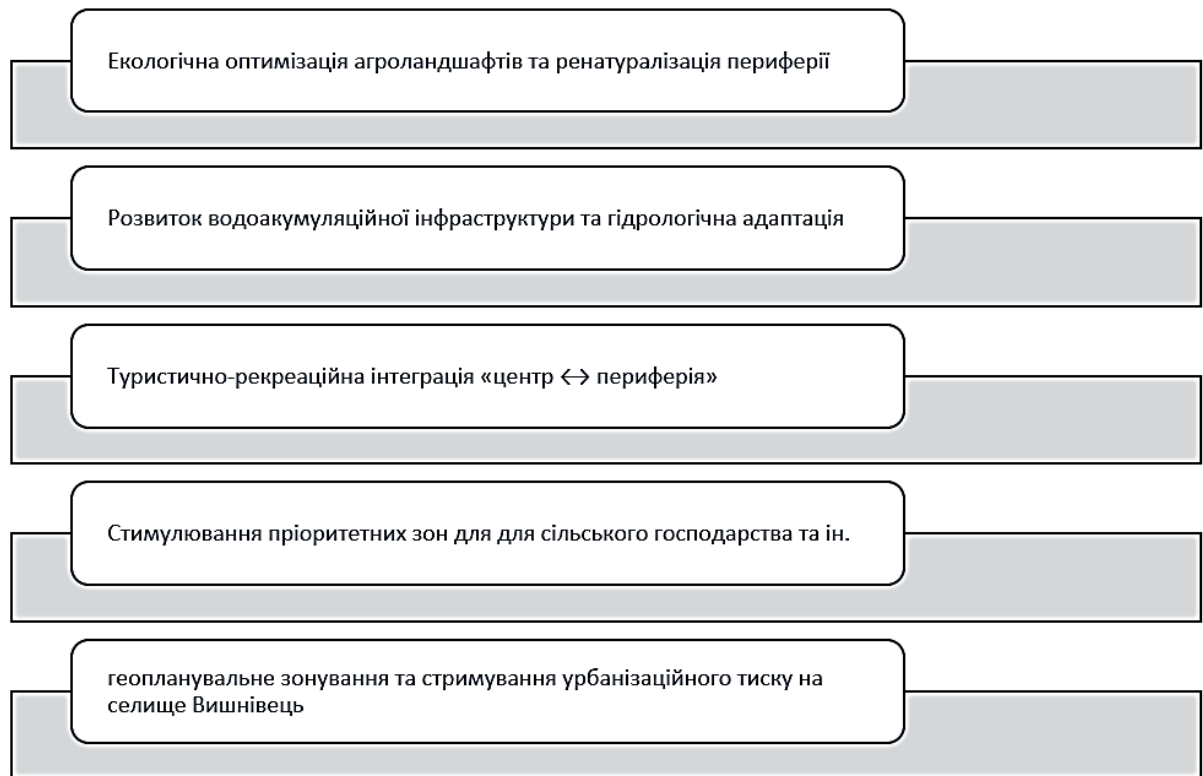

Рис. 4.5. Основні стратегічні напрями геопросторового розвитку Вишнівецької селищної громади Тернопільської області із врахуванням концепції сталого розвитку
(складено автором)

Реалізація запропонованих заходів та п'яти стратегічних напрямків дозволить нівелювати екологічні ризики й забезпечить сталий розвиток територіальної громади через гармонізацію інтересів агробізнесу, збереження довкілля та охорону культурної спадщини.

Висновки до третього розділу

Проведений аналіз сучасного стану землекористування Вишнівецької селищної громади виявив глибокі просторові диспропорції та значний рівень антропогенного навантаження, викликаний надмірною розораністю периферійних сільських територій. Задля зменшення загрози деградації ґрунтів, дефіциту водних ресурсів та урбанізаційного тиску на історичний центр запропоновано планувальні заходи, які спрямовані на консервацію

малопродуктивної ріллі, агролісомеліорацію та заходи із гідрографічною мережею. Ключова роль у забезпеченні екологічної стабільності території відведена нормативно-правовому закріпленню меж природно-заповідного каркаса громади та публічності процесів геопросторового проектування із залученням місцевих спільнот. Практична реалізація запропонованих п'яти стратегічних напрямків розвитку дозволить трансформувати виявлені ландшафтні дисбаланси у точки сталого зростання через гармонійне поєднання інтересів агробізнесу з активізацією екологічного тваринництва, та використання туристично-рекреаційного потенціалу. У підсумку, інтеграція розроблених рекомендацій у нові генеральні плани населених пунктів забезпечить формування збалансованого геопросторового каркаса, що гарантуватиме довгострокову екологічну безпеку та збереження самобутності культурних ландшафтів громади.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження засад планування розвитку територіальних громад на засадах сталого розвитку з детальним аналізом просторово-ландшафтного потенціалу, структури землекористування та планувальної організації Вишнівецької селищної територіальної громади Кременецького району Тернопільської області. Результати проведеного наукового пошуку дозволили сформулювати такі підсумкові висновки відповідно до визначених завдань дослідження:

- Визначено місце та роль планування розвитку територіальних громад у сучасній системі наук про Землю. У системі наук про Землю територія громади розглядається як динамічна геосистема, що вимагає обов'язкового врахування географічних, геологічних, гідрологічних та геоекологічних даних для прийняття будь-яких інфраструктурних чи господарських рішень.

- Розкрито сутність геопросторової організації територіальних громад крізь призму парадигми сталого розвитку. Установлено, що ключовим інструментом реалізації цієї концепції на локальному рівні є досягнення триєдиного компромісу між економічною ефективністю, соціальним просторовим комфортом та екологічною безпекою.

- Розглянуто сучасні вітчизняні та світові тенденції геопланування територіальних громад. Основним глобальним та європейським трендом визначено остаточний перехід від «територіального» проектування до інтегрованого «просторового» планування.

- Охарактеризовано основи методики геопланування територіального розвитку громад. Базовими принципами проектування простору є децентралізація ухвалення рішень, екологічна сталість та обов'язкове залучення місцевих мешканців і бізнесу до розробки планувальної документації на всіх етапах.

- Охарактеризовано ключові параметри Вишнівецької селищної територіальної громади як базові передумови її розвитку. Установлено, що громада сформувала свій геопросторовий каркас у результаті реформи 2016–2020 років. Економічний профіль має виразну аграрну специфіку, а логістичне ядро - селище Вишнівець – володіє унікальною історико-культурною спадщиною.

- Проаналізовано сучасний стан землекористування у Вишнівецькій громаді та визначено аспекти його оптимізації. Виявлено глибокі просторові диспропорції: надзвичайно високий рівень розораності земель на периферії поєднується з антропогенним тиском на історичне ядро. Оптимізація землекористування потребує функціонального зонування.

- Виявлено та охарактеризовано наявні проблеми геопросторової організації громади. Головними деструктивними чинниками є значний екологічний тиск від діючого наземного сміттєзвалища. Крім того, загальний рівень заповідності громади є дуже низьким і становить лише 0,31% від її загальної площі.

- Обґрунтовано основні напрямки та перспективні тренди подальшого геопросторового розвитку громади на засадах сталого розвитку. Основним завданням визначено нормативно-правове закріплення та розширення меж природно-заповідного каркаса. Економічну трансформацію простору запропоновано здійснювати через розвиток підприємств агропереробки, відновлюваної енергетики, модернізацію комунального поводження з побутовими відходами та максимальне використання історико-культурного потенціалу через розгортання мережі рекреаційних зон та об'єктів зеленого туризму. Усі запропоновані рішення мають бути інтегровані в єдину ГІС-платформу громади та нові генеральні плани населених пунктів.

Отже, дослідження планування розвитку громад у системі наук про землю – складний та багатогранний процес, що вимагає застосування міждисциплінарних та новітніх підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буяновський А., Малюта Ю., Сичук О. Стале землекористування в стратегіях розвитку та просторового планування територіальних громад в Україні. Сучасні тенденції розвитку геодезії, землеустрою та природокористування : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13–14 черв. 2024 р.) / ОДАУ, ф-т геодезії, землеустрою та агроінженерії. Одеса, 2024. С. 90–92.
2. Верховна Рада України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 No 711-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>.
3. Вишнівецька територіальна громада. URL: <https://vyshnivetska-gromada.gov.ua>.
4. Гавришок Б. Белігеративні ландшафти Тернопільської області як ресурс розвитку туризму / Б. Гавришок, О. Гавришок. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки : збірник тез V Міжнародної наукової конференції (15-16 квітня 2025 р.). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2025. С. 83-85
5. Голуб Г. С., Погребський Т. Г. Просторове планування розвитку територіальних громад: конспект лекцій. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2024. 83 с.
6. Горлачук В.В., Клименко О.В. Управління земельними ресурсами об'єднаних територіальних громад у контексті децентралізації. Агросвіт. 2019. № 20. С. 56–63.
7. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/>
8. Дія.Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/>.
9. Дорош А. Й. Вплив економічних регуляторів на ефективність управління землекористування у територіальних громадах. Збалансоване природокористування. 2020. № 1. С. 58–66.

10. Екологія землекористування : навч. посіб. / А.М. Третяк, О.С. Будзяк, В.М. Третяк та ін. ; за заг. ред. Третяка А.М. Київ: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 178 с.
11. Еколого-економічні та організаційно-правові аспекти здійснення землеустрою сільськогосподарських підприємств в ринкових умовах: монографія / За ред. Й.М.Дорош, А.В.Барвінський, О.С. Дорош. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2020. 150 с.
12. Закон України «Про місцеве самоврядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
13. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
14. Землекористування та просторове планування у територіальних громадах Полтавської області: монографія / за заг. ред. д.геогр.н. проф. С. М. Шевчука. Полтава: ПДАУ, 2025. 210 с.
15. Ковальчук І.П., Мартин А.Г.,Тихенко Р.В. Опенько І.А., Шевченко О.В., Ковальчук Т.І., Дем'янчук І.П., Атаманюк О.П. Сучасні проблеми сільських територій України та їх геоінформаційно-картографічне моделювання. Монографія.- К.:Медінформ, 2017, 400 с.
16. Комплексний атлас України. К.: ДНВП «Картографія», 2005. 96 с.
17. Кременецька районна військова адміністрація. URL: <https://kremenets.te.gov.ua/>.
18. Кузик І. Р. Землекористування Бучацької міської територіальної громади: екологічна безпека та адаптація до змін клімату / І. Р. Кузик, І. Ю. Чеболда // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2026. № 1 (61). С. 165-173
19. Кузик І. Р. Оцінка індексів інсуляризованості природно-заповідного фонду територіальних громад Кременецького району

Тернопільської області / І. Р. Кузик // Моделювання еколого-географічних систем : матеріали звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів кафедри геоекології та методики навчання екологічних дисциплін та НДЛ. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 48-55

20. Кузик І. Оптимізація землекористування, як напрям адаптації до змін клімату (на прикладі басейну річки Гніздечна). Екологічні проблеми сучасності: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (Дрогобич, 20 травня 2025 р.). Дрогобич : ДВНЗ «ДонНТУ», 2025. С. 90-93

21. Кузишин А.В. Проблемність оцінки рівня добробуту сільських периферійних територіальних громад: міждисциплінарний підхід. Подільські читання-2023: комунікаційні стратегії для реалізації геоекологічних ініціатив та проєктів: матеріали міжнародної наук. - практ. конф. присвяченої 30-річчю першого набору на спеціальність «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (2-3 листопада 2023 р.). За ред. проф. Л.П. Царика. Тернопіль: ТНПУ, 2023С. 53-58.

22. Лабінська Г. Просторове планування в Україні. Навчально-методичний посібник. Львів, 2024. 52 с.

23. Наукові засади оцінки сільськогосподарських земель: монографія / Аврамчук Б.О. Київ. Видавничий дім «Вініченко», 2020. 210 с.

24. Національний атлас України [Електронний ресурс] / Ін-т географії, Інтелектуальні системи ГЕО, Українське відділення Світового центру даних. URL: <http://wdc.org.ua/atlas/default.html>

25. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області / А. Кузишин, І. Поплавська, С. Задворний [та ін.] // Слобожанський науковий вісник. Сер. Природничі науки. Суми: Гельветика, 2024. Вип. 1. С. 97-104.

26. Офіційний портал Верховної ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.
27. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України (Мінрозвитку). URL: <https://mindev.gov.ua/>.
28. Офіційний сайт Тернопільської обласної військової адміністрації. URL. <https://oda.te.gov.ua/>.
29. Офіційний сайт Тернопільської обласної військової адміністрації <https://oda.te.gov.ua/>.
30. Офіційний сайт Тернопільської обласної ради. URL: <https://tor.gov.ua/>.
31. Офіційний сайт Тернопільської обласної ради. URL: <https://tor.gov.ua/>.
32. Паньків Зіновій Еволюція землекористування в Україні : монографія / Зіновій Паньків. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 188 с.
33. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. ст. 282.
34. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-15/print1476586411943513/>.
35. Просторове планування розвитку територіальних громад: конспект лекцій. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2024. 83 с.
36. Регіональний план управління відходами Тернопільської області на період до 2030 року. URL: <https://lnk.ua/E4gqvOVye>.
37. Рудакевич І. Р. Геопросторові аспекти впливу інвестиційних проєктів на розвиток промисловості приміських територіальних громад міста Тернопіль. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2026. № 1 (61). С. 88-95
38. Рудакевич І. Р. Природоохоронні території приміських громад м. Тернополя, проблеми і перспективи їх розвитку / І. Р. Рудакевич, Р. І.

Фалінський // Подільські читання-2025: науковий простір: міждисциплінарні напрями та стратегії розвитку територіальних громад : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-ій річниці створення кафедри геоекології та гідрології у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка і 10-ій річниці створення територіальних громад в Україні (6-7 листопада 2025 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 140-142

39. Рудакевич І. Р. Проблеми раціонального використання земельних ресурсів територіальної громади (на прикладі Скориківської громади Тернопільської області) / І. Р. Рудакевич, Б. Т. Пушкар // Креативний простір: електронний науковий журнал. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2025. № 26. С. 23–27

40. Селище над Горинь – рікою: реком.- бібліогр. посіб. / Збаразька центр. б-ка, метод.- бібліогр. від.; уклад. Н. Сенчишин. Збараж: 2015. 41 с.

41. Схема планування території Тернопільської області (продовження роботи)». Том IV . URL: <https://lnk.ua/OlgvNdRYd>.

42. Теоретичні та практичні засади просторового впорядкування земель: монографія / М.А. Малашевський. Київ: «Компринт», 2020. 250 с.

43. Територіально-просторове планування землекористування: навч. посібник. За заг. ред. професора А.М. Третяка. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Третяк Н.А. Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2022. 168 с.

44. Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Шашеро А. М. Методологічні принципи та методична схема геопланування регіонів. Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: зб. наук. пр. Херсон: Вишемирський, 2011. 408 с.

45. Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування. Навчальний посібник. К.: ТОВ ЦЗРУ, 2004. 350 с.

46. Третяк А.М., Третяк В.М. Зонування земель: законодавчий колапс та наукові засади планування розвитку землекористування об'єднаних територіальних громад. Агросвіт. 2020. № 23. С. 3–9.

47. Управління земельними ресурсами: Підручник / Горлачук В.В., В'юн В.Г., Песчанська І.М., Сохнич А.Я. Львів, «Магнолія 2006», 2007. 443 с.

48. Царик Л. Геоекологічні засади землекористування, емісії парникових газів та охорони природи (на матеріалах територіальних громад): Монографія. / Любомир Царик, Ігор Кузик. Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В., 2024. 238 с.

49. Царик Л. П. Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок : монографія. Вид. 3-тє доповнене і перероблене / Л. П. Царик, П. Л. Царик, І. Р. Кузик, В. Л. Царик. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2026. 182 с.

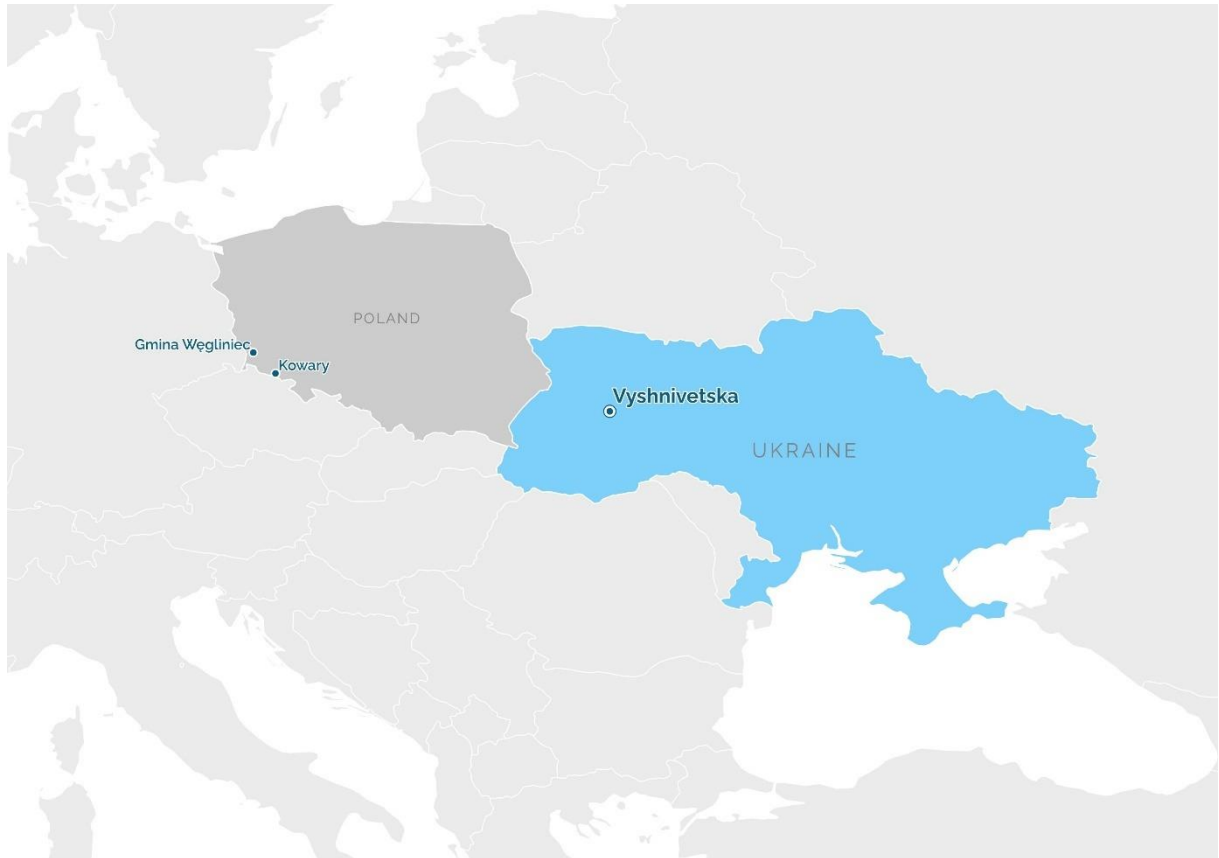
50. Царик Л. Міські територіальні громади: пошук оптимальних рішень у природокористуванні / Л. Царик, П. Царик, І. Кузик // Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль : Тайп, 2024. № 8 (вип. 8). С. 31-34

51. Шевчук С., Чувпило В., Домашенко Г. Еколого-економічні підходи просторового планування землекористування територіальної громади. Економіка та суспільство. 2025. №80. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6918/6857>.

52. Shevchuk S., Chuvpylo V., Gapon S., Nahorna S., Kuryshko R. The use of GIS for ecological and landscape land management of human settlements. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. No 14. 2024. Issue 1, Special XXXIX. P. 200–203.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток Б

Рельєф території Вишнівецької селищної громади

